

FUNERAIRE REIST(R)IP

Van 1998 tot en met 2012 hebben wij funeraire busreizen georganiseerd naar hoofddoelen als Praag, Wenen, Parijs, Londen, Kopenhagen, Dresden en Edinburgh.

Dat doen we niet meer, maar reizen doen we nog wel.

Dat we daarbij nog steeds ook met funeraire ogen kijken mag duidelijk zijn. En onze funeraire trips kunnen leiden tot funeraire tips: mocht je in de buurt zijn, dan is het misschien de moeite waard dat doel ook te bezoeken.

Deze keer:

DRIE RUSSISCHE PRINSESSEN

die Liebe höret nimmer auf

Boven op de Württemberg bij Stuttgart liet koning Wilhelm I von Württemberg in 1824 als eeuwig bewijs van zijn liefde een grafkapel bouwen voor zijn jonggestorven geliefde Catharina Paulowna. Boven de ingang staat de tekst *die Liebe höret nimmer auf*.

Deze grafkapel was niet het eerste bewijs van liefde en romantiek voor een gestorven geliefde. In Duitsland vinden we in Weimar, Stuttgart en Wiesbaden drie Russisch-orthodoxe grafkapellen voor drie Russische prinsessen, twee dochters en een kleindochter van Tsaar Paul I.

Het bekendste voorbeeld van een romantische ode aan de liefde vinden we echter in Agra - India, waar Grootmogol Shah Jahan tussen 1632 en 1648 de Taj Mahal als grafmonument liet bouwen

voor zijn geliefde echtgenote Mumtaz Mahal, die in 1631 overleed in het kraambed. In 2007 werd de Taj Mahal verkozen tot een van de zeven nieuwe wereldwonderen.

Als je op reis bent in Duitsland is het de moeite waard deze drie romantisch grafplekken te bezoeken, het zij vanwege hun prachtige ligging (Stuttgart en Wiesbaden), hetzij vanwege de interessante begraafplaats, waarvan ze deel uitmaken (Weimar) of waarbij ze in de buurt liggen (Wiesbaden).

TSAAR PAUL I : 10 KINDEREN

Wie zich verdiept in de huwelijken binnen de Europese vorstenhuizen, gaat het duizelen en komt terecht in een ongekend ingewikkelde puzzel. Wie trouwt met wie? Vaak was het een kwestie van politiek, macht, geld, intriges, gekonkel, een spel. Maar er werd ook getrouwd uit liefde.

In Rusland, waar de tsaren vaak veel kinderen kregen, waren veel huwelijkskandidaten. Duitsland met zijn vele staten, koninkrijken, hertogdommen en graafschappen had er ook veel en zo werden er tussen beide landen veel huwelijken gesloten. Zo hadden tsaar Paul I (1754-1801) en zijn echtgenote Sophie Dorothee von Württemberg (1759-1828) tien kinderen, vier zonen en zes dochters.

tsaar Paul I met echtgenote en 10 kinderen

Een van hun dochters, het achtste kind, grootvorstin **Anna Paulowna Romanova** (1795-1865) trouwde met koning Willem II (1792-1849) van Nederland. Hoewel zij Russisch-orthodox was gebleven, werd zij na haar dood bijgezet in de (protestantse) Nieuwe Kerk in Delft in de Grafkelder van Oranje-Nassau. De andere zonen en dochters van tsaar Paul I trouwden, op hun dochter Olga (1792-1795) na, die jong stierf, met een Duitse/Duitser of, in het geval van Alexandra, met een Oostenrijker.

DRIE RUSSISCHE PRINSESSSEN - DRIE RUSSISCH-ORTHODOXE GRAFKAPELLEN

In Weimar en Stuttgart hebben twee andere dochters van tsaar Paul I hun laatste rustplaats gevonden en in Wiesbaden rust een kleindochter van hem, de dochter van zijn jongste zoon Michael Pavlovitsj Romanov. Alle drie hebben ze hun graf gekregen in een Russisch-orthodoxe grafkapel, die nog steeds in gebruik is als Russisch-orthodoxe kerk en die alle drie, tegen betaling, bezichtigd kunnen worden.

1. WEIMAR: MARIA PAULOWNA ROMANOVA (1786-1859)

Het vijfde kind, grootvorstin Maria Paulowna, trad op 3 augustus 1804 op 18 jarige leeftijd in het huwelijk met prins Carl Friedrich, de latere groothertog von Sachsen-Weimar-Eisenach (1783-1853). Het paar bleef negen maanden in Sint-Petersburg voor het naar Weimar ging. Toen het in Weimar aankwam, werd Maria begroet met grote warmte en vele festiviteiten. Schiller schreef ter ere van haar ontvangst het spel *Die Huldigung der Künste*. Zij betoonde zich ook daadwerkelijk een bevorderaarster der kunst, vooral van de muziek. Zij zorgde ervoor dat Franz List tot hofkapelmeester in Weimar werd benoemd. Ze kregen vier kinderen.

Fürstengruft

Toen Carl Friedrich in 1853 stierf, werd hij bijgezet in de *Fürstengruft*, de grafkelder van het hertogelijk Huis von Weimar-Sachsen-Eisenach, die in 1823 door zijn vader, groothertog Carl August was aangelegd op het Historischer Friedhof uit 1818. Hij gaf bouwmeester Clemens Wenzeslaus Coudray opdracht 'iets eenvoudigs' te ontwerpen, want 'luxue bewaren we wel voor de huizen der levenden'. In 1825/26 bouwde Coudray een classicistisch mausoleum, naar het voorbeeld van een antieke tempel.

In het eenvoudige interieur staan tegen de achterwand de busten van Goethe en Schiller, in het midden is een ovale opening om de kisten te kunnen neerlaten. Eromheen staat een hek en erboven bevindt zich een koepelgewelf, dat beschilderd is met een sterrenhemel; in de hoeken bevinden zich vier engeltjes.

Een wenteltrap voert naar de grafkelder. Er zijn 41 leden van het hertogelijk geslacht von Sachsen-Weimar-Eisenach in de *Fürstengruft* bijgezet. Eenendertig daarvan staan in het zicht, na de restauratie van 1993/94 werden tien kisten -8 kinderen en 2 volwassenen- vanwege hun desolate toestand in een ruimte onder de trap ingemetseld.

Direct onder aan de trap staan op een verhoging de twee eenvoudige eiken kisten van Goethe en Schiller. De enige versieringen zijn de ijzeren letters van hun namen. De meeste kisten zijn eenvoudig op twee na, een barokke pronkkist en de classicistische kist van Carl August.

Heilige-Maria-Magdalena-Kapelle

Conform haar wens werd na de dood in 1859 van Maria Paulowna in opdracht van haar zoon groot-hertog Karl Alexander een Russisch-orthodoxe kapel tussen 1860 en 1862 over haar graf gebouwd, direct achter de *Fürstengruft*. Het ontwerp was van Carl Heinrich Ferdinand Streichhan (1814-1884). Een rijkversierde neo-byzantijnse kapel naast een eenvoudige *Fürstengruft*.

Volgens de Russische traditie moest Maria Paulowna in Russische aarde worden begraven. Anderzijds was zij ook de regentes van Saksen-Weimar-Eisenach. Dientengevolge moest zij in Weimar worden begraven. De oplossing werd gevonden in het vervoeren van meerdere wagenladingen met Russische grond uit de buurt van Sint-Petersburg naar Weimar. Hiervan werd een heuvel op het kerkhof van Weimar aangelegd, waarop men de kapel liet bouwen. Het kerkgebouw werd op 24 november 1862 ter ere van Maria Magdalena gewijd.

Tijdens de bouw van de kapel maakte men in de zuidelijke muur van het onderste gewelf een doorbraak, waarin de sarcofaag van Maria Paulowna werd ondergebracht. Alleen op deze wijze was het, eveneens conform de wens van de regentes, mogelijk om naast haar man te kunnen worden begraven en tegelijkertijd op de gewijde grond van haar eigen, Russisch-orthodoxe religie te kunnen liggen.

De kerk werd en wordt door de Russisch-orthodoxe parochie van Weimar voor begrafenissen en erediensten gebruikt.

2. STUTTGART: CATHARINA PAULOWNA ROMANOVA (1788-1819)

Grootvorstin Catharina Paulowna, het zesde kind van tsaar Paul I, trouwde eerst in 1809 met Georg von Oldenburg (1784-1812), die in 1812 aan de tyfus stierf; ze hadden twee zonen.

Op 24 januari 1816 trad zij in Sint Petersburg in het huwelijk met kroonprins Wilhelm von Württemberg (1781-1864), die zich voor haar liet scheiden van Karoline Auguste von Bayern (1792-1873). Hetzelfde jaar op 30 oktober 1816 werd Wilhelm koning Wilhelm I von Württemberg en Catharina koningin. Zij kregen twee dochters, Marie (1816-1887) en Sophie (1818-1877). Sophie trouwde in 1839 met haar neef Willem III van Oranje, die een zoon was van Catharina's zus Anna Paulowna.

Catharina zette zich vooral in voor liefdadigheidswerk in haar nieuwe vaderland. Zij stierf op 30 jarige leeftijd aan longontsteking.

Grabkapelle auf dem Württemberg

Eens stond op de Württemberg, de 411 m hoge berg in het oosten van Stuttgart, het stamslot van het Huis Württemberg, een geslacht van achtereenvolgens heren (1083-1143), graven (1143-1495), hertogen (1495-1806) en koningen (1806-1918). In 1080 werd een eerste burcht gebouwd, die na verwoestingen in 1311 en 1519 werd herbouwd. Na de dood van zijn vrouw liet koning Wilhelm I de ruïne van de burcht afbreken en tussen 1820 en 1824 vervangen door een grafkapel. Het was een van de lievelingsplaatsen van zijn koningin en het was haar wens daar begraven te worden.

Nu ligt op deze prachtige locatie, omringd door wijngaarden, hoog boven het Neckardal en met uitzicht op Stuttgart, de grafkapel, gebouwd naar het ontwerp van de in Italië geboren hofbouwmeester Giovanni Salucci in classicistische stijl.

De bouwvorm is geïnspireerd op de villa La Rotonda van Palladio: een centraalbouw met naar alle vier windrichtingen identieke portico's. De Rotonda van Palladio is echter kubisch, terwijl de grafkapel cilindrisch werd uitgevoerd. Het interieur doet ook denken aan het Pantheon in Rome.

In de kapel, die 20 meter hoog is en een doorsnee heeft van 24 meter, staan vier grote beelden van de evangelisten in nissen, ze werden van Carraramarmer gemaakt naar ontwerp van Bertel Thorvaldsen. De altaarruimte wordt afgescheiden door een iconostase met iconen van koningin Catharina. De grafkapel diende van 1825 tot 1899 als Russisch-orthodox kerkgebouw. Ook tegenwoordig wordt nog elk jaar op pinkstermaandag een Russisch-orthodoxe dienst in de kapel gevierd.

Door een glasdak in het midden van de koepel valt licht in de binnenruimte en door een gietijzeren rooster ook in de daaronder liggende grafkelder. Hierheen werd in 1824 de Carraramarmeren sarcofaag van Catharina vanuit de Stiftskirche overgebracht. Veertig jaar later werd in deze dubbelsarcofaag ook koning Wilhelm I bijgezet.

In 1887 werd als laatste hun dochter Marie Friederike ook in de grafkelder bijgezet. Wilhelm I had vastgelegd dat geen andere leden van het koningshuis in de grafkapel mochten worden bijgezet. En daarmee werd het de blijvende getuigenis van de liefde tussen Catharina en Wilhelm:

Die Liebe höret nimmer auf.

Wilhelm & Catharina

Marie Friederike Charlotte

3. WIESBADEN: ELISABETH MICHAILOVNA ROMANOV (1826-1845)

Grootvorstin Elisabeth Michailovna Romanova was de dochter van Michael Pavlovitsj Romanov, het tiende en laatste kind van tsaar Paul I. Elisabeth trouwde in 1844 in Sint Petersburg met Adolph Wilhelm Carl August Friedrich von Nassau-Weilburg (1817-1905), van 1839-1866 hertog van Nassau en van 1890-1905 groothertog van Luxemburg. Adolph von Nassau en Elisabeth kregen een dochter, die bij haar geboorte op 27 januari 1845 overleed. Elisabeth stierf een dag later, amper 18 jaar oud. Zij werd aanvankelijk samen met haar dochtertje bijgezet in de Bonifatiuskerk in Wiesbaden.

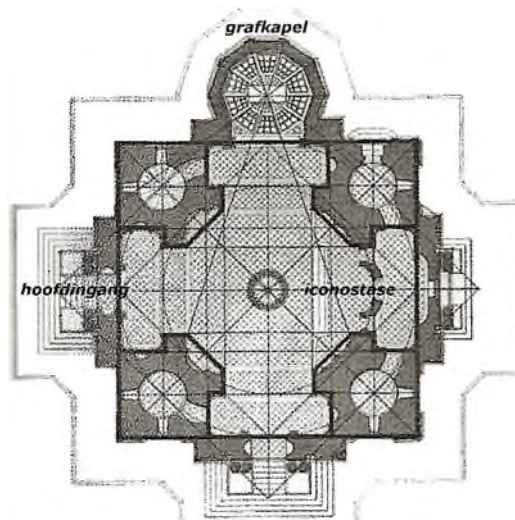
Russisch-Orthodoxe Kirche der Heiligen Elisabeth in Wiesbaden

Op de Neroberg, de 245 m hoge huisberg van Wiesbaden ligt de *Russisch-Orthodoxe Kirche der Heiligen Elisabeth in Wiesbaden*. Het is een van de oudste Russisch-orthodoxe kerken in Europa, gebouwd in 1855 als grafkerk.

Na de dood van zijn geliefde Elisabeth had Adolf in zijn ontroostbaar verdriet besloten het geld van de bruidsschat niet voor zichzelf te houden, maar te besteden aan de bouw van een grafkerk. Architect Philipp Hoffmann liet zich op verschillende studiereizen inspireren en wist de typisch Russische bouwstijl met die van de Italiaanse Renaissance te combineren tot een meesterwerk van het Romantisch Historisme. Na een bouwtijd van zes jaar werd de kerk op 25 mei 1855 ingewijd en genoemd naar de heilige Elisabeth, moeder van Johannes de Doper en naamgeefster van de overledene. Kort daarop werden de kisten

met de stoffelijke resten van de grootvorstin en haar kind van de Bonifatiuskerk overgebracht naar de crypte van de Russische kerk en daar bijgezet in een sarcofaag van Carrara-marmer, vervaardigd door beeldhouwer Emil Hopfgarten. Schilder August Hopfgarten schiep de fresco's in de koepel.

Toen Wiesbaden in de 19e eeuw ook bij de Russen een geliefd kuuroord was, werd de kerk geregeld gebruikt voor kerkdiensten. In 1864 werd de grafkapel bezit van de Russische Kerk en door de Russisch-orthodoxe gemeenschap voor erediensten gebruikt. Vanaf 1920 kwam er een vaste Russisch-orthodoxe gemeente, toen veel Russische emigranten als gevolg van de Russische Revolutie en de greep naar de macht van de communisten hun land verlieten en zich in Duitsland vestigden.

Russisch-Orthodoxer Friedhof

Buiten Elisabeth en haar dochter is er nooit iemand anders in de grafkapel bijgezet. Wel werd al snel na de bouw op 200 meter van de kerk af een Russisch-orthodoxe begraafplaats aangelegd op initiatief van grootvorstin Jelena Paulowna, de echtgenote van Michael Pavlovitsj Romanov en de moeder van Elisabeth. Het staat ook boven de ingang van de begraafplaatskapel: *Begraafplaats voor rechtzinnigen (orthodoxen)*. Aangelegd op initiatief van de godvrezende grootvorstin Jelena Pawlowna uit middelen van Hare Keizerlijke Hoogheid en het Russische ministerie van Buitenlandse Zaken. Ingewijd op 31 augustus 1856.

De romantische begraafplaats is een *who-is-who* van de Duits-Baltisch-Russische adel in de 19^e eeuw.

NOG TWEE RUSSISCH-ORTHODOXE GRAFKAPELLEN.

Naast de dochters Maria (5) en Catharina (6) en kleindochter (dochter van 10) Elisabeth, werden nog twee dochters van tsaar Paul I na hun dood bijgezet in een Russisch-orthodoxe grafkapel, namelijk Alexandra (3) en Helena (4).

• **Alexandra Paulowna Romanova** (1783-1801), het derde kind van tsaar Paul I, trouwde met aarts-hertog Jozef van Oostenrijk (1776-1847). Ze kregen één dochter, Alexandrine, die bij haar geboorte op 8 maart 1801 overleed. Alexandra Paulowna stierf een paar dagen later, op 16 maart, ze was toen pas 17 jaar oud. Omdat zij Russisch-orthodox was, werd ze niet bijgezet in de katholieke grafkelder, maar haar echtgenoot liet in Ürom, een voorstad van Boedapest, een mausoleum annex Russisch-orthodoxe kapel voor haar en haar dochter bouwen.

• **Helena Paulowna Romanova** (1784-1803), het vierde kind van tsaar Paul I, trouwde met Friedrich Ludwig, Herzog zu Mecklenburg-Schwerin (1778-1819). Ze kregen twee kinderen, maar na een kort ziekbed overleed Helena plotseling op 19 jarige leeftijd. Zij werd bijgezet in het Helena-Paulowna-Mausoleum in Ludwigslust, dat voor haar gebouwd werd, aanvankelijk met een Russisch-orthodoxe kapel. Maar na de dood van haar man werd het een familiemausoleum.

Ludwigslust: Helena-Paulowna-Mausoleum

10 kinderen van tsaar Paul I

Voor als je de draad een beetje bent kwijtgeraakt in de ingewikkelde huwelijksmaterie nog even de 10 kinderen van tsaar Paul I (1754-1801) x Sophie Dorothee von Württemberg (1759-1828) op een rijtje:

1	Alexander (1777-1825)	- 1801 als tsaar Alexander I opvolger van zijn (vermoorde) vader Paul I - huwde in 1793 met Louise von Baden - bijgezet in de Peter & Paul kathedraal in Sint Petersburg
2	Konstantin (1779-1831)	- huwde in 1796 en scheidde in 1820 van Juliane von Sachsen-Coburg-Saalberg - stierf aan de cholera, bijgezet in Peter & Paul kathedraal in Sint Petersburg
3	Alexandra (1783-1801)	- huwde in 1799 met aartshertog Jozef van Oostenrijk - stierf in 1801 na de geboorte van haar eerste dochter - bijgezet met dochter in mausoleum/orthodoxe kapel in Ürom-Boedapest
4	Helena (1784-1803)	- huwde in 1799 met Friedrich Ludwig zu Mecklenburg-Schwerin - stierf in 1819 en werd bijgezet in het Anna-Paulowna-Mausoleum in Ludwigslust
5	Maria (1786-1859)	- huwde in 1805 met Carl Friedrich von Sachsen-Weimar-Eisenach - bijgezet in de voor haar gebouwde Russisch-orthodoxe Heilige-Maria-Magdalena-Kapelle naast de Fürstengruft in Weimar
6	Catharina (1788-1819)	- huwde in 1816 met koning Wilhelm von Württemberg - zij stierf in 1819 aan een longontsteking en werd in 1825 bijgezet in de voor haar gebouwde Russisch-orthodoxe Grabkapelle auf dem Württemberg in Stuttgart - haar dochter Sophie trouwde met koning Willem III van Nederland en werd na haar dood bijgezet in de koninklijke grafkelder in de Nieuwe Kerk in Delft
7	Olga (1792-1795)	- zij stierf op 2 jarige leeftijd en werd bijgezet in het Alexander-Neovski klooster in Sint Petersburg
8	Anna (1795-1865)	- huwde in 1816 met koning Willem III van Nederland - bijgezet in de koninklijke grafkelder in de Nieuwe Kerk in Delft
9	Nicolaas (1796-1855)	- 1825 als tsaar Nicolaas I opvolger van zijn broer Alexander I - huwde in 1817 met Charlotte von Preussen - bijgezet in de Peter & Paul kathedraal in Sint Petersburg
10	Michael (1798-1849)	- huwde in 1824 met Helena Charlotte von Württemberg - zijn dochter Elisabeth trouwde met Adolph von Nassau, stierf jong en werd bijgezet in de voor haar gebouwde Russisch-orthodoxe kapel in Weimar - Michael werd bijgezet in de Peter & Paul kathedraal in Sint Petersburg